

พื้นที่ทางวัฒนธรรมในเขื่อนไทยอุ้อ บ้านคลองน้ำใส จังหวัดสระแก้ว

THE CULTURAL SPACE OF TAI-YOH'S HOUSE IN KLONGNAMSAI VILLAGE, SAKAEO PROVINCE

อัศวิน โรจน์สง่า / ASAWIN ROJSANGA

สาขาวิชาศิลปวัฒนธรรม คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

DEPARTMENT OF ARTS AND CULTURE, FACULTY OF FINE ARTS, SRINAKHARINWIROT UNIVERSITY

อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก ผศ.ดร.กิตติกรณ์ นพอุดมพันธ์ /

ASST. PROF. DR. KITTIKORN NOPUDOMPHAN

สาขาวิชาศิลปะการแสดง คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

DEPARTMENT OF PERFORMING ARTS, FACULTY OF FINE ARTS, SRINAKHARINWIROT UNIVERSITY

อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม รศ.ดร.วารุณี หวัง / ASSOC. PROF. DR. WARUNEE WANG

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

FACULTY OF ARCHITECTURE, KHONKAEN UNIVERSITY

อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม รศ.ดร.จารุวรรณ ขำเพชร / ASSOC. PROF. DR. JARUWAN KUMPETCH

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

FACULTY OF SOCIAL SCIENCES, SRINAKHARINWIROT UNIVERSITY

Received: September 21, 2019

Revised: December 16, 2019

Accepted: December 19, 2019

บทคัดย่อ

วัฒนธรรมการใช้พื้นที่ในเรือนพื้นถิ่นเป็นภาพสะท้อนถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่และภูมิปัญญาของชาวบ้าน ซึ่งถูกถ่ายทอดผ่านกระบวนการเรียนรู้จากบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่น ปัจจุบันการเติบโตทางด้านเศรษฐกิจและสังคมทำให้ความเจริญมุ่งไปสู่พื้นที่ในชนบทอย่างรวดเร็ว ส่งผลต่อรูปแบบเรือนพื้นถิ่นและวัฒนธรรมการใช้พื้นที่จนทำให้การใช้งานของพื้นที่ภายในเรือนเปลี่ยนไป และอาจจะถูกมองข้ามจนทำให้คุณค่าทางวัฒนธรรมสูญหายไป โดยเฉพาะกลุ่มชาวไทยอุ้อ บ้านคลองน้ำใส อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ซึ่งมีความสำคัญเพราะถือเป็นกลุ่มชาติพันธุ์แรกที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ ซึ่งมีคุณลักษณะเฉพาะในการใช้พื้นที่ทางวัฒนธรรม การศึกษานี้มีความมุ่งหมายเพื่ออธิบายคุณลักษณะเฉพาะในการใช้พื้นที่ทางวัฒนธรรมในเขื่อนไทยอุ้อ บ้านคลองน้ำใส ข้อมูลในบทความนี้เป็นข้อมูลจากการศึกษาภาคสนามในหมู่บ้านคลองน้ำใส อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ในช่วงปี พ.ศ. 2560-2562 จากการสำรวจภาคสนาม ด้วยการสังเกตการณ์ บันทึกภาพ บันทึกเสียง และสัมภาษณ์ เจ้าของและสมาชิกในเขื่อนไทยอุ้อ ซึ่งข้อมูลที่ได้รับมาจะถูกนำมาเรียบเรียง วิเคราะห์ และสรุปผล ผลการศึกษาพบว่า พื้นที่ทางวัฒนธรรมในเขื่อนไทยอุ้อ มี 3 มิติที่ซ้อนกันอยู่ มิติแรก คือ พื้นที่ทางกายภาพที่จับต้องได้ ซึ่งได้แก่ ครัวไฟ ห้องนอน (ส่วน) ระเบียง (เขีย หรือ โนเบียง) ชาน และใต้ถุน มิติที่ 2 คือ พื้นที่ทางความคิด เช่น ความผูกพันกับพื้นที่ และมีมิติสุดท้าย คือพื้นที่ทางสังคมที่สะท้อนตัวตนและคุณลักษณะของการเข้าไปใช้พื้นที่ และพบว่าการใช้พื้นที่ทางวัฒนธรรมในเขื่อนไทยอุ้อ มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาอย่างต่อเนื่องตามพลวัตทางสังคม ทั้งนี้พบว่าคติความเชื่อทางสังคมวัฒนธรรม เป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดพื้นที่ทางด้านกายภาพและพื้นที่ใช้สอยที่เป็นแบบแผน รวมถึงการแสดงออกทางด้านทัศนคติและคติความเชื่ออันเป็นลักษณะเฉพาะของชุมชนไทยอุ้อ บ้านคลองน้ำใส

คำสำคัญ: เขื่อนไทยอุ้อ, ชาวไทยอุ้อ, พื้นที่ทางวัฒนธรรม, การเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่

Abstract

The culture of space usage in a vernacular house is a reflection of folk lifestyle, livelihood and wisdom that is blended in a house's space and has passed from generation to generation. Nowadays, the growth and expansion of the economy and society have rapidly expanded to rural areas which cause vernacular house and the cultural of space usage to make the function changed that they have been overlooked and lost the significant cultural values, especially the Tai-Yoh ethnic group in Klongnamsai village which is considered as the first ethnic group to immigrate to live in this area with unique characteristics in term of using the culture of space. This study emphasizes to research and understand the specific characteristics of using the cultural spaces of Tai-Yoh's house in Klongnamsai village, Aranyaprathet District, Sakaew Province during the year 2017 to 2019 from field survey via observing, photo recording, audio recording and interview the Tai-Yoh's House residents. The received information has been arranged, analyzed, interpreted and summarized. The results from the study appears that the cultural spaces of Tai-Yoh's house are overlapping 3 dimensions. The first one is tangible physical space such as kitchen, bedroom (Swum), balcony (Sia or Nai-Baing), terrace (Chaan), and basement. The second dimension is the intangible mental space such as the reminiscence area. And the last dimension is the social space that reflects the identity and the characteristics of the space. Moreover, it is found that the characteristics of the culture of using the space in Tai-Yoh's house are constantly changing according to social dynamic. The study shows the principle of cultural social's beliefs is an important factor to decide the conventions of physical space and functional space, including the psychological expression, attitude and beliefs which represent the characteristics of the Tai-Yoh's community in Klongnamsai village.

Keywords: Tai-Yoh's House, Tai-Yoh, Cultural space, Space usage changing

บทนำ

ท่ามกลางกระแสของความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ทำให้รูปแบบการดำเนินชีวิตและการอยู่อาศัยของคนในพื้นที่ชนบททั้งด้านกายภาพและสังคมแบบท้องถิ่นดั้งเดิมเปลี่ยนแปลงไป ชุมชนไทยอู้อ บ้านคลองน้ำใส อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว เป็นหนึ่งในพื้นที่ที่เห็นชัดว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพและวิถีชีวิตตามรูปแบบของเมืองใหญ่ ส่งผลทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นถูกลดคุณค่าลงไป หรือสูญหายไปทั้งด้านกายภาพและด้านวิถีสังคม กลุ่มชาวไทยอู้อ บ้านคลองน้ำใส เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความสำคัญในพื้นที่เพราะถือว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์แรกที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในอรัญประเทศและมีคุณลักษณะทางวัฒนธรรมเฉพาะเป็นของตนเอง (สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2551: 84) กลุ่มชาวไทยอู้อ บ้านคลองน้ำใส คือ กลุ่มวัฒนธรรมของกลุ่มลาวเวียงที่มีลักษณะเช่นเดียวกับกลุ่มไทยอู้อ ที่อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม โดยเฉพาะวัฒนธรรมในการใช้พื้นที่ที่แสดงคุณลักษณะร่วมกัน อาทิ การใช้บนเรือนเป็นพื้นที่ในการ

ประกอบพิธีกรรม งานบุญต่างๆ แต่ก็พบว่ามียุทธศาสตร์บางประการที่มีความแตกต่างกัน มีข้อสันนิษฐานว่ากลุ่มไทยอู้อบริเวณอำเภออรัญประเทศ เป็นกลุ่มไทยอู้อเดียวกันที่ได้อพยพมาจากเมืองเวียงจันทน์หรือแถบท่าอุเทน ในช่วงพุทธศักราช 2369 สมัยรัชกาลที่ 3 (จากรูฐ พัฒนช. 2521: 6) ในปัจจุบันพบว่า แผนพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งรูปแบบทางกายภาพของเรือนและวิถีการดำรงอยู่ของชาวบ้านในชุมชน และส่งผลให้คุณลักษณะเฉพาะของพื้นที่เรือนและวัฒนธรรมถูกตัดทอนลดคุณค่าและบางส่วนได้สูญหายไป จากการสำรวจเบื้องต้นพบว่า วัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวไทยอู้อมีพื้นฐานเริ่มต้นมาจากการใช้พื้นที่ในเรือนเป็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรม อาทิ การเกิด ประเพณีแต่งงาน งานบวช งานสวดศพ พิธีสงฆ์ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีบุญแจก ประเพณีบุญข้าวประดับดิน เป็นต้น เหล่านี้ล้วนมีความผูกพันกับการใช้พื้นที่ภายในเรือน ดังนั้นวัฒนธรรมการใช้พื้นที่ในเรือนของไทยอู้อ บ้านคลองน้ำใส ถือได้ว่ามี

คุณลักษณะเฉพาะในรูปแบบของตน ปัจจุบันการใช้พื้นที่ของ
เรือนไทย บ้านคลองน้ำใส ได้มีการปรับตัวเพื่อความ
เหมาะสมและดำรงไว้เพื่อเป็นพื้นที่ที่ใช้ดำเนินกิจกรรมทาง
วัฒนธรรมต่างๆ ถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นโดยผ่านการจัดการ
การจัดระเบียบแบบแผนของการจัดการพื้นที่หรือการปลูก
เรือน บทความนี้ผู้วิจัยต้องการนำเสนอการศึกษาและ
ทำความเข้าใจความสำคัญของการใช้พื้นที่ทางวัฒนธรรมใน
เรือนไทยว่ามีความสำคัญอย่างไร มีคุณค่าอย่างไร มีการ
เปลี่ยนแปลงอย่างไร และด้วยสาเหตุใด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาคุณลักษณะเฉพาะของการใช้พื้นที่ทาง
วัฒนธรรม ทั้งในมิติทางกายภาพ มิติทางความรู้สึกนึกคิด
และมิติทางสังคม ในเรือนไทย บ้านคลองน้ำใส จังหวัด
สระแก้ว

ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษาพื้นที่ทางวัฒนธรรมในเรือนไทย บ้าน
คลองน้ำใส จังหวัดสระแก้ว ในช่วงปี พ.ศ.2560-2562 โดย
การลงพื้นที่เก็บข้อมูลด้วยวิธีการสังเกตการณ์ บันทึกภาพ
บันทึกเสียง และสัมภาษณ์ ผู้อยู่อาศัยสมาชิกภายในเรือน
ไทย และปราชญ์ชาวบ้านในพื้นที่

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการ
เก็บข้อมูลต่างๆ ได้แก่ ข้อมูลจากเอกสาร ตำรา งานวิจัย
ต่างๆ การวัดผังเรือนและพื้นที่เรือนไทย การสังเกตการณ์
การสัมภาษณ์ โดยสัมภาษณ์แบบเชิงลึกรายบุคคล ทั้ง
เจ้าของเรือน สมาชิกภายในเรือน ปราชญ์ชาวบ้าน และ
สนทนากลุ่มของชาวบ้านที่อาศัยในชุมชน มีระเบียบวิธีวิจัย
ในการศึกษาตั้งบนพื้นฐานการหาคุณลักษณะเฉพาะการใช้
พื้นที่ทางวัฒนธรรมในเรือนไทย บ้านคลองน้ำใส จังหวัด
สระแก้ว โดยแบ่งไว้ 3 รูปแบบ ได้แก่

1. การสังเกตการณ์ ได้ทำการลงพื้นที่สุ่มเลือก
ตัวอย่างการศึกษาแบบเจาะจง จากกลุ่มตัวอย่างเรือนไทย
แบบดั้งเดิมที่เป็นเรือนไม้พื้นที่เดิมตั้งอยู่บริเวณริมคลองน้ำ
ใส บริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา มีอายุราว 70-80 ปี
เนื่องจากภาวะสงคราม ตัวเรือนถูกรื้อมาตั้งในพื้นที่ปัจจุบัน
ในช่วงปีพุทธศักราช 2518-2531 โดยใช้ข้อมูลจากการ
รวบรวมข้อมูลภาคสนามในช่วงปี พ.ศ. 2560-2562 ศึกษา

พื้นที่บ้านคลองน้ำใส เพื่อสำรวจเรือนไทยที่มีเจ้าของเรือน
และผู้ร่วมพักอาศัยเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทย ซึ่งยังดำเนินวิถี
ชีวิตแบบดั้งเดิมของชาวบ้านในชุมชน การศึกษานี้เป็นการ
เก็บข้อมูลจากการสังเกตและสัมภาษณ์ลักษณะวัฒนธรรมที่
ใช้พื้นที่ในเรือนของตน ประกอบกับการสังเกตการจัดผังของ
เรือนไทยจำนวน 10 หลัง

2. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ดำเนินการ
วิจัยดังนี้

1) การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยได้กำหนดกลุ่ม
คนที่เป็นคนไทยอยู่ในพื้นที่ ที่จะทำการศึกษาและสัมภาษณ์
เจาะลึกจากการเล่าเรื่องราวของตนเอง และวิถีการใช้ชีวิต
ผ่านการใช้พื้นที่ของตัวเรือน โดยมีการเตรียมแบบสัมภาษณ์
ที่แบ่งคำถามออกเป็น 2 ส่วน คือ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ถูก
สัมภาษณ์ และข้อมูลเกี่ยวกับการใช้พื้นที่ในชีวิตประจำวัน
ที่เกี่ยวข้องกับเรือนไทย รวมทั้งคติความเชื่อ ประเพณี
พิธีกรรมต่างๆ รวมถึงกิจกรรม และวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้อง

2) การสังเกตการณ์ ทำให้ผู้ที่ถูกสังเกตการณ์
เกิดความไว้วางใจกับผู้วิจัยสามารถถ่ายทอดข้อมูลที่เป็น
ความจริงได้ใกล้เคียงมากที่สุด โดยการร่วมในบุญประเพณี
พิธีกรรมที่สำคัญต่างๆ เป็นการรวบรวมข้อมูลที่ชัดเจนในมุมมอง
ที่เห็นภาพชีวิตของผู้คนตามวันเวลา และสถานที่ที่เกิด
ขึ้นจริง

3) เครื่องบันทึกข้อมูล อาทิ กล้องถ่ายรูป
เครื่องบันทึกเสียง สมุดบันทึก เพื่อใช้สำหรับบันทึกข้อมูลให้
มีความสมบูรณ์และจัดเก็บเป็นหลักฐาน

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) ข้อมูลปฐมภูมิ เป็นข้อมูลที่ได้จากการเก็บ
ข้อมูลภาคสนาม เป็นข้อมูลที่สำคัญทางวัฒนธรรมของกลุ่ม
คนในชุมชน ในมุมมองที่เห็นภาพชีวิตของผู้คนตามวันเวลา
และสถานที่ที่เกิดขึ้นจริงเพื่อใช้สำหรับประกอบการ
วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

2) ข้อมูลทุติยภูมิ เป็นการสำรวจข้อมูล
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเบื้องต้นเพื่อเป็นองค์ความรู้
ที่มีแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวข้องกับเรื่องราวของชุมชนไทย
เรือนไทย วิถีชีวิตและวัฒนธรรมชาวไทย อาทิ แนวคิด
เรื่องพื้นที่ สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น อัตลักษณ์ และการ
ปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์
ข้อมูล

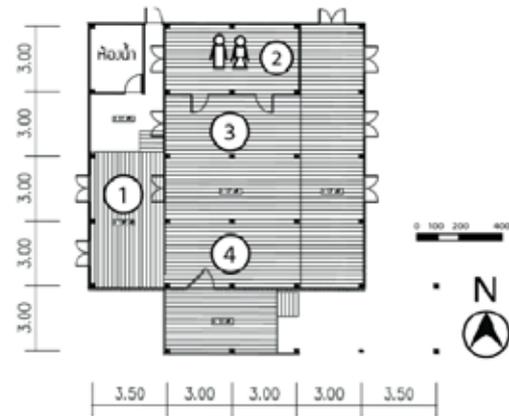
การวิเคราะห์ข้อมูล

เขื่อนพื้นถิ่น หรือเรือนพื้นถิ่นเป็นสถาปัตยกรรมที่ไม่ได้เกิดจากการออกแบบและก่อสร้างตามองค์ความรู้ทางสถาปัตยกรรมที่ถูกสอนในระบบการศึกษา แต่เกิดจากภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่นนั้นๆ สืบทอดและถูกถ่ายทอดมาจากรุ่นสู่รุ่น เรือนพื้นถิ่นจึงเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ยั่งยืนในบริบทเดิม แต่เมื่อสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป รูปแบบของเรือนพื้นถิ่นจึงได้เปลี่ยนแปลงไปตามพลวัตของสังคม (ปณิตา วงศ์มหาดเล็ก, 2548: 17)

เขื่อนใหญ่ บ้านคลองน้ำใส จังหวัดสระแก้ว เป็นเขื่อนพื้นถิ่นมีลักษณะเป็นเขื่อนไม้ยกใต้ถุนสูง หลังคาทรงจั่ว มุงหลังคาสังกะสี ติฝาไม้กระดานหรือฝาฟาก (ฝาไม้ไผ่ทาบ) มีระเบียง หรือเขย หรือชาวบ้านเรียกในเบียง ขนาดใหญ่ ตามคติความเชื่อ ตัวเขื่อนจะวางตามแนวตะวันออกไปทางตะวันตก บันไดทางขึ้นหลักจะไม่วางขวางตะวัน ครัวไฟจะแยกออกมาจากเขื่อนนอนโดยมีชานเป็นพื้นที่เชื่อมต่อดูเป็นพื้นที่เดียวกัน นอกจากนี้ยังมีการเล่นระดับความสูงของพื้นที่เขื่อนแตกต่างกัน พื้นที่ต่างๆที่เป็นองค์ประกอบของเขื่อนจะมุ่งเน้นในด้านประโยชน์ใช้สอยในการใช้งานเป็นหลัก โดยยึดกับคติความเชื่อตามแบบอย่างที่ถูกถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ จากการสำรวจและตามคำบอกเล่าของชาวบ้านสามารถจำแนกรูปแบบเขื่อนเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ เขื่อนแบบดั้งเดิม และเขื่อนประยุกต์

เขื่อนดั้งเดิม หรือชาวบ้านเรียก “เขื่อนเก่า” จากการสัมภาษณ์พบว่าเขื่อนเก่าเป็นเขื่อนไม้ที่ถูกปลูกสร้างบริเวณริมคลองน้ำใสในอดีต ปัจจุบันคือพื้นที่บริเวณใกล้รอบวัดหลักคำ ริมคลองน้ำใส อายุของเขื่อนดั้งเดิมก่อนถูกรื้อมาปลูกใหม่จะมีอายุเขื่อนอยู่ระหว่าง 55-80 ปี แต่เนื่องด้วยจากภาวะสงครามและพื้นที่ที่ตั้งติดชายแดน ตัวเขื่อนจึงถูกรื้อมาปลูกสร้างใหม่ในพื้นที่ตำบลคลองน้ำใสในปัจจุบัน เขื่อนที่ตั้งในพื้นที่ใหม่มีอายุระหว่าง 30-50 ปี ดังนั้นอายุเขื่อนเก่าที่ยังปรากฏในพื้นที่ปัจจุบันจะมีอายุของเขื่อนระหว่าง 85-130 ปี ลักษณะทางกายภาพเป็นเขื่อนไม้ยกใต้ถุนสูงประกอบไปด้วย ครัวไฟ ห้องนอน (ส่วน) ระเบียง (เขย, ในเบียง) ชาน และได้ถุนมีหลังคาทรงจั่วผืนใหญ่คลุมทั้งหลัง มุงด้วยหลังคาสังกะสี ครัวไฟจะแยกออกมาจากพื้นที่ห้องนอนแต่เชื่อมด้วยชานดูเป็นพื้นที่เดียวกัน ห้องนอนทางเข้าห้องเป็นประตูบานเปิดคู่ 2 ชุดวางหัวและท้ายตามแนว

ยาวของห้องนอน ห้องนอนมีลักษณะโล่งเป็นห้องเดียว ประตูถูกปิดไว้ตลอดเวลา มีช่องหน้าต่างขนาดเล็ก (ป่องเอี่ยม) ใช้สำหรับเปิดดูคนผ่านไปมา ฝาเขื่อนมีลักษณะเป็นฝาไม้ตีเกล็ดมีทั้งแนวนอนและแนวตั้ง ในบางเขื่อนยังพบใช้ฝาไม้ฟากแบบดั้งเดิม พื้นที่ภายในเขื่อนบริเวณระเบียง และชานมีแนวแผงระแนงไม้ตีปิดโดยรอบ แต่มีลักษณะโปร่งระบายลมได้ดี มีประตูสามารถปิดเปิดได้เพื่อความปลอดภัย (ภาพที่ 1)

ภาพที่ 1 ภาพผังเขื่อนใหญ่แบบดั้งเดิม ที่ตั้งหมู่ 11 อายุเขื่อน 112 ปี ที่มา : ภาพโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2562

ระดับพื้นเรือนจะมีการยกระดับพื้นให้มีความสูงแตกต่างกันเกิดเป็นช่องที่ลมสามารถพัดผ่าน นอกจากจะช่วยระบายอากาศและความชื้นเพื่อลดความร้อนในพื้นที่ภายในเขื่อนแล้ว ยังมีนัยเรื่องความหมายของพื้นที่ เป็นการกำหนดพื้นที่สำหรับคนในครอบครัว หรือพื้นที่ที่เป็นที่สาธารณะซึ่งสามารถรับเป็นพื้นที่เปิดต้อนรับเพื่อนบ้านหรือผู้มาเยือนเมื่อมีพิธีกรรมที่เกิดขึ้นบนเขื่อน นอกจากนี้พบว่าห้องนอนจะเป็นห้องที่มีระดับความสูงของพื้นสูงที่สุดและลดหลั่นความสูงระดับพื้นลงมาเป็นพื้นที่ระเบียง ครัวไฟ และชาน แต่ลักษณะที่น่าสนใจพบว่าชานเป็นระดับพื้นที่ต่ำที่สุดแต่มีพื้นที่ขนาดใหญ่ และเชื่อมพื้นที่ส่วนอื่นๆของตัวเขื่อนเข้าเป็นพื้นที่เดียวกัน ชานจึงเป็นพื้นที่อรรถประโยชน์ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน และเป็นพื้นที่สำหรับรวมคนจัดงานบุญประเพณี หรือมีพิธีกรรมต่างๆ และรับรองคนที่มาร่วมงาน เช่น ใช้เป็นพื้นที่ประกอบพิธีตั้งโต๊ะสำหรับตักบาตร เป็นพื้นที่ประกอบพิธีสงฆ์ในพิธีการต่างๆ เป็นต้น (ภาพที่ 2.1)

เขื่อนเก่า ถึงแม้มีการปรับเปลี่ยนไปบ้างตามสภาพการเสื่อมของวัสดุและอายุการใช้งาน โดยลักษณะการต่อเติมส่วนมากใช้วัสดุทดแทนที่หาได้ง่ายตามยุคสมัย หรือ

การเพิ่มเติมห้องน้ำห้องสุขาเพื่อความสะดวกและสุขอนามัย แต่เดือนเก่าโดยมากยังพบว่ายังคงลักษณะทางกายภาพของ เื่ออนแบบดั้งเดิมไว้มากเท่าที่เจ้าของเื่ออนสามารถดูแลไว้ได้

เื่ออนประยุกต์ เป็นเื่ออนที่มีอายุการปลูกสร้าง อายุประมาณ 30-35 ปีลงมา จากการสำรวจพื้นที่การศึกษา และสัมภาษณ์สามารถจำแนกย่อยเื่ออนประยุกต์ออกมาได้ 2 รูปแบบ คือ รูปแบบที่ 1 เป็นลักษณะเื่ออนไม้ที่มีการใช้ ไม้ที่ถูกรื้อจากเื่ออนเก่าบางส่วนนำมาใช้เป็นส่วนประกอบ ในการสร้างเื่ออนใหม่เป็นหลัก สืบเนื่องมาจากชว่นนโยบาย การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย ที่เปลี่ยนสนามรบให้ เป็นสนามการค้า ช่วงปี พ.ศ. 2531 สมัยรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ส่งผลให้ความเจริญและเทคโนโลยีในด้านต่างๆเข้ามาสู่พื้นที่ชนบท ส่งผลให้รูปแบบที่ 2 เป็นเื่ออนที่สร้างใหม่โดยใช้วัสดุร่วมสมัยเป็นหลักและอาจใช้ไม้บางส่วนที่รื้อมาจากเื่ออนเก่านำมาประกอบ ซึ่งเป็นกลุ่มรูปแบบที่มี มากและเพิ่มจำนวนมากขึ้นเพราะ วัสดุหาได้ง่ายในท้องตลาด ดูแลรักษาง่าย และประหยัดกว่า นอกจากนี้ยังพบว่า การขยายตัวทางเศรษฐกิจท่องเที่ยว และการเข้าถึงของ เทคโนโลยีสมัยใหม่ ทำให้ค่านิยมบางอย่างถูกปรับเปลี่ยนไป ให้เหมาะสมกับยุคสมัย

ลักษณะทางกายภาพของเื่ออนประยุกต์ เป็นเื่ออน ไม้ หรือบางเื่ออนใช้ไม้ประกอบกับคอนกรีต ยกได้ถุนแต่ ไม้สูงเท่าเื่ออนแบบดั้งเดิม บนเื่ออนประกอบไปด้วย ส่วนห้องนอน มีการแบ่งห้องนอนออกเป็นห้องเล็กๆเป็นสัดส่วน ชัดเจน โดยมากพบว่ามี 2 ห้องนอน หรือเป็นห้องนอนใหญ่ ห้องเดียวแล้วกันห้องเป็นพื้นที่ย่อย โดยใช้หลังตู้เสื้อผ้า คล้ายคลึงกับลักษณะเื่ออนเก่า ระเบียบขนาดเล็กลง มีการ ปิดล้อมพื้นที่โดยมีระแนงไม้เป็นรั้วโดยรอบ มีชานหน้าบ้าน ใช้เป็นพื้นที่อรรถประโยชน์โดยมากจะเป็นพื้นที่ใช้นั่งเล่น กินข้าว จักสาน และรับแขกในเวลากลางวัน ส่วนครัวไฟจะแยก ออกมาจากตัวเื่ออนเพื่อป้องกันควันไฟ และอัคคีภัย ระดับ ความสูงของพื้นครัวไฟจะตั้งอยู่บนระดับพื้นดินโดยยังมีชุด หลังคาคลุมยาวมาจากเื่ออนหลักเชื่อมพื้นที่เข้าไว้ด้วยกัน ขนาดของเื่ออนจะมีพื้นที่ที่กระชับหรือเล็กกว่าเื่ออนเก่า เนื่องด้วยกิจกรรมทางวัฒนธรรมโดยมากจะถูกจัดที่วัด หรือกรณี ที่จัดที่เื่ออนจะใช้พื้นที่ลานหน้าบ้านข้างบ้านจัดตั้งเป็นพื้นที่ ชั่วคราวในการจัดงาน หรือพิธีกรรมต่างๆ (ภาพที่ 2.2)

ภาพที่ 2.1 ภาพชานเื่ออนแบบดั้งเดิมให้เห็นถึงอรรถประโยชน์ในการ ใช้พื้นที่

ภาพที่ 2.2 ภาพชานเื่ออนแบบประยุกต์ให้เห็นเป็นพื้นที่สำหรับ นั่งเล่นและต้อนรับแขก

ที่มา : ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 4 มีนาคม 2562

จากการศึกษาพบว่าพื้นที่ในเื่ออนไทยเื้อ นอกจาก จะคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยเป็นหลักแล้ว ทางด้านจิตใจและ ความผูกพันของเจ้าของเื่ออนและสมาชิกภายในเื่ออน ยังพบว่าการแฝงการสื่อความหมายในด้านสังคมวัฒนธรรม ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ แสดงออกถึงความมีตัวตนของเจ้าของเื่ออนและ สมาชิกภายในเื่ออนที่มีต่อพื้นที่ที่เกิดขึ้นภายในใจ โดยมีพื้นที่ ทางสังคมเป็นส่วนผูกโยงเข้าไว้ด้วยกัน อ็องรี เลอเฟบวร์ (Henri Lefebvre) ได้ให้ความหมายของพื้นที่ โดยแบ่งออก เป็น 3 ระดับ ได้แก่ ระดับแรก คือพื้นที่ทางกายภาพ (Physical space) เป็นพื้นที่ที่เป็นกายภาพตามธรรมชาติที่ มองเห็น ระดับที่สอง เป็นพื้นที่ทางความรู้สึกนึกคิด (Mental space) เป็นพื้นที่ที่สามารถรับรู้ได้ทางจิตใจ เช่น ความรู้สึก ผูกพันกับพื้นที่ หรือความรู้สึกสบายในพื้นที่ สุดท้ายคือ พื้นที่

ทางสังคม (Social space) คือ พื้นที่ที่ถูกกำหนดให้ใช้ประกอบกิจกรรม ปฏิบัติงาน การใช้เชิงสัญลักษณ์ ผสานพื้นที่ทางกายภาพและพื้นที่ทางจิตใจเข้าด้วยกันเกิดพื้นที่การสร้างอุดมคติในสังคม (Henri Lefebvre, 1991, อ้างอิงจาก สันต์ สุวัจนราภินันท์. 2557: 132)

ดังนั้น ลักษณะเฉพาะพื้นที่ทางวัฒนธรรมในเรือนไทยคือ จึงมี 3 ปัจจัยสำคัญในการสื่อความหมายได้แก่ พื้นที่ทางกายภาพ พื้นที่ทางความรู้สึกนึกคิด และพื้นที่ทางสังคม อันก่อให้เกิดความหมายทางวัฒนธรรมที่มีคุณลักษณะเฉพาะของชุมชนไทยคือ บ้านคลองน้ำใส จังหวัดสระแก้ว

ลักษณะเฉพาะพื้นที่ทางวัฒนธรรมในเรือนไทยและความหมายทางวัฒนธรรม

ครัวไฟ จากการสัมภาษณ์ ครัวไฟจะเป็นพื้นที่ที่สำคัญที่สุดในเรือนไทย เพราะผูกโยงเข้ากับวิถีการกินและวิถีการอยู่แบบไทย ที่ควบคู่ไปกับการดำเนินชีวิตและประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการกินอยู่ตั้งแต่เกิดจนตายไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ครัวไฟเป็นพื้นที่แยกออกมาจากเรือนนอนโดยมีชานเชื่อมให้ต่อเนื่องเป็นพื้นที่เดียวกัน จากการศึกษาในพื้นที่เรือนเก่าพบว่าไม่ว่าเรือนไทยจะมีพื้นที่ขนาดเล็กหรือขนาดใหญ่ เมื่อเข้าไปในครัวไฟจะพบว่าการจัดพื้นที่ได้เหมือนหรือใกล้เคียงกัน โดยมีพื้นที่หุงหาอาหารโดยใช้ท่อนไม้กันเป็นพื้นที่ขนาดกว้างประมาณ 2 ศอก ยาวประมาณ 3-4 ศอก เป็นกระบะไม้รองด้วยดินเหนียวและซีเมนต์ ตั้งหินหรืออิฐเป็นสามเส้าสำหรับวางภาชนะหุงอาหาร ด้านบนเหนือเตาไฟจะมีห้องไม้ไผ่สานไว้สำหรับเก็บอุปกรณ์ต่างๆ รวมถึงอาหารแห้งที่ถูกถนอมด้วยความร้อนและควันไฟ (ภาพที่ 3.1) มีการหมักเก็บปลาร้าไว้กินกันเองในทุกครัวเรือน “ปลาร้านี้ต้องมีทุกบ้าน... หมักเองทำเอง สมัยก่อนปลาเยอะแยะ มีแค่เกลือเอามาหมักใส่อาหารทุกอย่าง บ้านภูนี้ขาดปลาร้าไม่ได้... ไม่เหมือนสมัยนี้ใส่แต่ผงชูรส” (มณี บุญเจือ, เสียงม เกษชม, วงศ์รักษ์ เกษชม, 2561 : สัมภาษณ์) ไทย บ้านคลองน้ำใสจะรับประทานอาหารสุก ไม่รับประทานของสุกๆดิบๆ นิยมทานข้าวเจ้ามากกว่าข้าวเหนียว มีความแตกต่างจากเรือนในพื้นที่ทางภาคอีสาน แสดงถึงลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมการกินที่สืบทอดกันมา ครัวไฟบางเรือนจะมีพื้นที่ชานเล็กๆยื่นออกมาจากครัวไฟเป็นชานเปียกไว้สำหรับล้างถ้วยชาม และมีบันไดทอดขึ้นมาจากพื้นดินมายังชานเปียก ครัวไฟจะเป็นพื้นที่ที่ใช้งานเกือบทั้งวันเพราะต้องเป็นพื้นที่ประกอบ

อาหารและเก็บถนอมอาหาร และเมื่อมีกิจกรรมงานบุญต่างๆก็เป็นพื้นที่รวบรวมคนในชุมชนมา“เอาแรง” (ร่วมลงแรง) ในการช่วยในงานต่างๆให้ลุล่วง ทำให้พื้นที่ครัวไฟจึงมีขนาดใหญ่และมีชานต่อทอดมาพื้นที่ระเบียงไว้สำหรับรองรับคนจำนวนมากที่มาใช้พื้นที่บนเรือน

ครัวไฟจึงเป็นพื้นที่ที่สมาชิกทุกคนในเรือนมีความผูกพันกับวิถีชีวิตที่ดำรงอยู่ ในระดับความรู้สึกจึงเป็นพื้นที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์กับสมาชิกในครอบครัวรวมถึงความเชื่อ คติที่สืบทอดกันมา จากการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้านในชุมชนพบว่าการปลูกเรือนในสมัยก่อน นอกจากจะให้ความสำคัญกับตำแหน่งทิศทางการปลูกเรือนแล้ว พื้นที่ของครัวไฟจะถูกกำหนดเป็นพื้นที่แรกโดยให้ความสำคัญมาก่อนพื้นที่อื่น จากสำนวน “การกินอยู่หลับนอน” จะเห็นลักษณะความสำคัญของพฤติกรรมซึ่งสอดคล้องกับการจัดพื้นที่ในเรือนตามลำดับความสำคัญตามพื้นฐานของมนุษย์ “ตอนดาขึ้นเรือนหลังนี้ โบราณเขาถือว่าต้องขึ้นเรือนให้เสร็จวันเดียว ห้องแรกที่แม่เขาบอกต้องมีก่อน...ก็ครัวนี้แหละ ตรงที่นอน ตาวางกระดานพาดอันเดียวกันนอนได้แล้ว” (คำไพ เกตชม, 2561 : สัมภาษณ์) นอกจากนี้ในอดีตก่อนที่จะมีสถานีอนามัย หรือโรงพยาบาล ครัวไฟยังเป็นพื้นที่ที่ให้การกำเนิดสำหรับสมาชิกใหม่ในครอบครัว ครัวไฟจึงเสมือนเป็นพื้นที่เริ่มต้นของชีวิตและมีความผูกพันกับสมาชิกทุกคนในเรือน “แม่พี่เล่าให้ฟังว่า ลูกทุกๆ คนก็เกิดตรงนี้แหละในครัว ตรงหน้าเตาไฟนี้แหละ ตมน้ำร้อน เก็บกวาดเช็ดล้างเสร็จก็ปล่อยชะล้างลงใต้ถุนเรือน...สะดวกดี” (บุญเรือง บวบหอม, 2560 : สัมภาษณ์)

ปัจจุบันผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่ที่เป็นผู้สูงอายุและสมาชิกในบ้านที่ทำหน้าที่ประกอบอาหารยังคงใช้พื้นที่ครัวไฟในชีวิตประจำวัน พบว่าครัวไฟเกือบทั้งหมดถูกเพิ่มเติมในส่วนของเขาแก๊ส หรือเตาไฟฟ้า แต่บางเรือนยังคงมีเตาแบบกระบะไม้ หรือเตาอังโล่ที่ใช้ถ่านไม้เป็นเชื้อเพลิงอยู่ ซึ่งอุปกรณ์ในการหุงหาอาหารอาจจะมีการปรับเปลี่ยนมาบ้างตามยุคสมัยเพื่อความสะดวกสบาย แต่ยังคงพบภาพของอาหารและวัฒนธรรมการกินที่ใช้เตาถ่านเป็นเชื้อเพลิงในการหุงหาอาหารยังคงถูกสืบทอด (ภาพที่ 3.2) นอกจากนี้ครัวไฟในเรือนไทยยังทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางสังคมวัฒนธรรม โดยเป็นพื้นที่สนับสนุนงานบุญประเพณีต่างๆของสมาชิกภายในเรือนกับคนในชุมชน อาทิ งานขึ้นบ้านใหม่ งานทำบุญฉลองอัฐิ งานบวชนาค เป็นต้น “ตอนปลูกเรือน

แม่บอกพ่อเลยว่าขอครัวไฟใหญ่ๆ... ขอให้พื้นที่โล่งๆ เพราะแม่ทำกับข้าวทุกวัน ตอนงานบุญ ญาติพี่น้องมาช่วยงานจะได้ไม่คับแคบ...” (อนงค์รัตน์ ชื่นทองขาว, 2562 : สัมภาษณ์) แต่ครัวไฟในเรือนประยุกต์ พบว่าครัวไฟยังคงเป็นพื้นที่สำคัญและมีขนาดพื้นที่ใหญ่ ยกได้สูงและไม่สูงและติดกับลานโล่งข้างบ้านเข้าออกสะดวกมากกว่าด้านระเบียง เพราะระเบียงเรือนที่สร้างใหม่จะเป็นพื้นที่ปิดล้อมมิดชิดมีความเป็นส่วนตัวมากกว่ารูปแบบเรือนเก่า

ภาพที่ 3.1 ภาพครัวไฟในเรือนเก่า
ภาพที่ 3.2 ภาพครัวไฟในเรือนประยุกต์
ที่มา : ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2560

หากพิจารณาเปรียบเทียบครัวไฟเรือนเก่า กับครัวไฟเรือนประยุกต์ จะพบว่าพื้นที่ทางกายภาพทั้ง 2 ลักษณะยังให้ความสำคัญของพื้นที่ครัวไฟอย่างชัดเจน โดยการให้พื้นที่ของครัวไฟยังคงมีขนาดพื้นที่ที่ใหญ่ ส่วนในมุมมองระดับความรู้สึกพบว่ายังคงเป็นพื้นที่สำหรับเชื่อมโยงสมาชิกภายในเรือนให้พบปะพูดคุยกันด้วยวัฒนธรรมการกิน แต่ในพื้นที่ลักษณะทางกายภาพที่ใช้ประโยชน์นอกเหนือจากการประกอบอาหารแล้ว แทบจะไม่ถูกกล่าวถึงอีกเลย

อาทิ การให้กำเนิดบุตรไม่มีความสำคัญในส่วนนี้หลงเหลืออยู่เพราะจากความเจริญทางด้านสาธารณสุขและการแพทย์ที่เข้ามาแทนที่ แต่ในส่วนพื้นที่หลักในการประกอบอาหารพื้นที่ในด้านสังคมยังคงเห็นในแง่การดำเนินอยู่ยังเห็นถึงวิถีชีวิต และกิจกรรมทางสังคมวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในรูปแบบการร่วมกันมาทำบุญ การจัดงานในพิธีกรรม หรือเทศกาลต่างๆ และสะท้อนความเป็นสังคมแบบการช่วยเหลือและเกื้อกูลกันในชุมชน

ห้องนอน หรือ ส่วน ทางกายภาพเป็นพื้นที่ห้องโล่งขนาดใหญ่เป็นที่นอนของสมาชิกในครอบครัวใช้ร่วมกัน โดยเป็นพื้นที่นอนสำหรับเจ้าของเรือนและลูกสาวลูกชายที่ยังเล็ก ห้องนอนของไทยในอดีตถูกเน้นเป็นพื้นที่สำคัญถึงแม้ช่วงที่ใช้เป็นห้องหอสำหรับคู่บ่าวสาวห้องนอนก็จะถูกกั้นเป็นห้องนอนขนาดเล็ก (ส่วน) ด้วยการใช้หลังตู้เสื้อผ้า ผ้าม่าน หรือ แผงไม้พาก เพื่อเกิดสัดส่วนและความเป็นส่วนตัว (ภาพที่ 4.1) แม้เวลาการหลับนอนคู่สามีภรรยา สมาชิกภายในเรือนก็จะรู้เท่าทันกันโดยอาศัยมารยาทความคุ้นชิน และเวลาที่ต้องรับรู้กันเอง ห้องนอนจึงสงวนให้พ่อแม่ คู่บ่าวสาวที่แต่งงานใหม่ ลูกๆที่ยังเล็ก ส่วนลูกชายเมื่อเติบโตขึ้นจะแยกออกมาอนบริเวณระเบียง หรือพื้นที่ที่สะดวกของแต่ละคน “ที่ๆน้องๆตอนเล็กๆก็นอนในห้องกับพ่อแม่ แต่วันไหนที่อากาศร้อนๆก็พากันออกมาอนเรียงกันตรงระเบียง โตมาหน่อยเที่ยวเล่น ทำนาได้แล้วก็ไปเล่นไปนอนบ้านเพื่อนตามประสา ถ้าที่บ้านอยากนอนมุมไหนก็เลือกนอนตรงนั้นได้เลย...” (คำไพ เกตขม, 2561 : สัมภาษณ์)

ภายในห้องนอนโดยทั่วไปจะแบ่งพื้นที่ออกเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ โดยพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์โดยมากจะวางทางทิศตะวันออก มีหิ้งบูชาพระที่ผนังหรือตั้งโต๊ะหมู่บูชาขนาดเล็กใกล้หรือติดกับบริเวณส่วนนอนของเจ้าของเรือนที่เป็นฝั่งด้านที่นอนของพ่อบ้านมากที่สุด และเรียงลำดับภรรยา ลูกเล็กตามลำดับ จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยและสมาชิกภายในเรือนพบว่า เจ้าของเรือนส่วนใหญ่เมื่อมีอายุมากขึ้นจะย้ายออกมาใช้พื้นที่นอกเรือนนอน เช่น พื้นที่ระเบียงจะถูกปรับเป็นพื้นที่นอนเพื่อความสะดวกในการใช้ชีวิตประจำวันและการเข้าห้องน้ำ (ภาพที่ 4.2) “พอกับแม่ชอบนอนข้างนอกแบบนี้ มันเย็นดี เข้าห้องน้ำก็สะดวก โล่งๆไม่อึดอัด...” (เสงี่ยม เกษขม, 2561 : สัมภาษณ์) ซึ่งจะยกพื้นที่ในห้องนอนให้ลูกสาวคนโต หรือ สมาชิกในเรือนโดยมากเป็นลูกสาวที่ยังไม่ออกเรือนเสมือนเป็นการส่งต่อพื้นที่ที่สำคัญ

ของเจ้าของเฮือนให้สมาชิกในเฮือน หรือผู้ที่พ่อแม่ได้ไว้ใจ เปรียบเสมือนเป็นนัยให้เป็นผู้ดูแลและสืบทอดต่อไป ส่วนของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ยังคงสงวนคงไว้ในห้องนอนเช่นเดิม จนกว่าเจ้าของเฮือนผู้เป็นพ่อจะตายจากไป จากการสัมภาษณ์พบว่าในกรณีที่ถูกหลานสมาชิกภายในบ้านไม่ต้องการทำการเคารพบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์สืบต่อจากเจ้าของเฮือน ผู้ที่บูชาจะเสี่ยงให้ลูกหลานนำสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคยบูชาเผาตามกันไปในปีธันวาคม

พื้นที่และตำแหน่งของห้องนอนยังคงแสดงถึงพฤติกรรมที่ถูกถ่ายทอดทัศนคติมาสู่รุ่นลูกหลานว่าให้ความสำคัญของพื้นที่ห้องนอนให้มีความเป็นส่วนตัวมากที่สุดโดยจะเห็นว่าตำแหน่งห้องนอนจะอยู่ลึกในสุดของเฮือน ใครจะเข้าไปในพื้นที่ได้ต้องได้รับการอนุญาตจากเจ้าของเฮือนก่อน ในด้านประโยชน์ใช้สอยจะพบว่าใช้เป็นที่นอนและเก็บของใช้ส่วนตัว ห้องนอนจะไม่มีของประดับตกแต่งอะไร มีเพียงปองเอี่ยม ไว้ส่องดูบริเวณรอบๆนอกเฮือนในเวลากลางคืน “กลางวันไม่มีใครเข้าไปอยู่หรือกม้นร้อน ออกมานั่งเล่นตรงระเบียงตรงชานหน้าเฮือนดีกว่า ใครผ่านไปมาจะได้แวะมาคุยกัน...” (เสี้ยม เกษขม, 2561 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 4.1 ภาพการแบ่งพื้นที่ในห้องพักให้เกิดความส่วนตัวโดยการใช้ตู้เสื้อผ้าเป็นตัวแบ่งพื้นที่

ที่มา : ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2560

ภาพที่ 4.2 ภาพการปรับเปลี่ยนบริเวณระเบียงให้เป็นส่วนนอนของพ่อแม่สูงอายุ

ที่มา : ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2560

ชาวไทญ้อ บ้านคลองน้ำใส มีธรรมเนียมการลำดับตำแหน่งพื้นที่ในห้องพักสำหรับสมาชิกคนในครอบครัว และพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ กรณีที่ไม่มีฝักันห้องภายในเฮือนนอนทุกคนจะนอนเรียงกันตามอาวุโสโดยเรียงจากพ่อแม่ และลูกเล็ก จะพบว่าตำแหน่งส่วนที่นอนของลูกสาวที่บรรลุนิติภาวะแล้วจะอยู่ใกล้กับครัวไฟเพื่อสะดวกในการตื่นมาแต่เช้ามิดเพื่อสะดวกในการเข้าครัวเพื่อประกอบอาหาร ตำแหน่งที่พระเจ้าจะอยู่ใกล้กับตำแหน่งที่นอนของพ่อเป็นสัญลักษณ์ให้ความสำคัญของเจ้าเฮือนที่ทุกคนต้องเคารพ ในกรณีที่ห้องถูกแบ่งกันไม่ว่าจะเป็นหลังตู้เสื้อผ้า ฝาฟาก หรือม่านกันบริเวณหิ้งพระและหิ้งสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะเว้นเป็นพื้นที่ไว้ไม่มีใครนอน และตำแหน่งที่นอนพ่อจะอยู่ใกล้กับพื้นที่หิ้งพระ ส่วนปลายสุดจะเป็นพื้นที่ส่วนของห้องลูกสาว ในคติความเชื่อทิศของการนอน จะไม่นอนขนานตามแนวสันหลังคาหรือการวางตำแหน่งลักษณะนี้จะพบเห็นเฉพาะกรณีมีการจัดงานศพ จะตั้งหีบศพจะวางบริเวณพื้นที่ของระเบียงโดยจะวางหีบศพขนานกับแนวสันหลังคาของเฮือน “ทิศการนอนคนญ้อจะถือว่าคนเป็นนอนขวางตามแนวสันหลังคา ส่วนคนตายจะนอนขนานตามแนวสันหลังคา...ยกเว้นบ้านไหนที่อยู่ติดเขาน้อยไม่ว่าทิศหัวนอนจะไปด้านไหนจะไม่นอนหันปลายเท้าไปทางวัดเขาน้อย” (ชูศรี เกษสี, 2560 : สัมภาษณ์)

ระเบียง (เขีย) หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “โนเปียง” เป็นพื้นที่บริเวณด้านยาวหน้าห้องนอนเป็นระเบียงเปิดโล่งที่มีขนาดใหญ่ มีหลังคามุงพาดต่ำลงมาจากเฮือนนอน และเป็นพื้นที่หน้าเฮือนที่ดีที่สุดทั้งเรื่องตำแหน่งมุมมอง การรับแสงแดด ลม เป็นจุดศูนย์กลางของเฮือน

เพื่อเชื่อมต่อพื้นที่ส่วนอื่นๆ ทั้ง ครัวไฟ ชาน และห้องนอน ใช้เป็นพื้นที่อรรถประโยชน์ของสมาชิกในครอบครัว รวมทั้งเป็นพื้นที่รวบรวม และต้อนรับญาติพี่น้อง สมาชิกในชุมชน เมื่อยามมีงานเทศกาลงานบุญ หรือพิธีกรรมต่างๆ จุดเด่นของระเบียบเฮือนไทญ้อ คือการเล่นระดับของพื้นที่มีระดับแตกต่างกัน ในด้านประโยชน์ใช้สอยทำให้เกิดช่องลม เป็นการช่วยระบายความร้อน ทำให้เกิดภาวะอยู่สบายภายในเฮือน นอกจากนี้การที่ระดับพื้นระเบียบมีความแตกต่างกันของระดับพื้นของชานจึงเสมือนเป็นเครื่องเรือนเป็นที่นั่งภายในตัว ระดับพื้นของระเบียบที่สูงกว่าระดับพื้นของชานเป็นการช่วยแบ่งแยกส่วนแห่งส่วนเปียกให้กับพื้นที่อย่างชัดเจน (ภาพที่ 5.1) การเล่นระดับของพื้นระเบียบที่ต่างระดับกันยังสื่อถึงนัยระดับความหมายของพื้นที่ เพื่อแสดงการให้เกียรติ การลำดับความสำคัญของบุคคล (Hierarchy) ในการใช้พื้นที่และการเข้าถึงพื้นที่ภายในเฮือน จะเห็นได้ว่าการเชื่อเชิญต้อนรับจะใช้คำว่า “ขึ้นเฮือน” เป็นเสมือนการบอกระดับของการขึ้นเฮือนจากบันไดขึ้นสู่ตัวชาน จากตัวชานขึ้นมาสู่ระเบียบ จากระเบียบเข้ามาสู่ห้องนอนซึ่งจะมีการถ่ายระดับความสำคัญและแฝงความหมายของพื้นที่สำหรับคนในครอบครัวหรือสำหรับคนภายนอกตามลำดับการเข้าถึง โดยเปรียบเสมือนว่าบุคคลเหล่านั้นที่ถูกเชิญเชิญมีลำดับความสำคัญและความสนิทสนมมากน้อยเพียงใดในการถูกเชิญเชิญขึ้นมาบนเฮือน นอกจากนี้จะเห็นได้ว่าในพื้นที่เดียวกันยังถูกแบ่งลำดับความสำคัญของพื้นที่โดยใช้ความสูงหรือกรอบของวัตถุเป็นตัวบอกความสำคัญ อาทิ การใช้ასსระองนั่งสำหรับพระสงฆ์แม้จะวางในพื้นที่ระดับเดียวกันแต่สร้างความหมายใหม่ว่าเป็นพื้นที่เฉพาะของสงฆ์ ซึ่งมีลำดับที่สูงกว่า ในลักษณะเดียวกันการให้ความหมายพื้นที่ของเฮือนไทญ้อจะสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามลักษณะการใช้งานให้เกิดความหมายที่แตกต่างได้ เช่น พื้นที่ผู้อาวุโสกับพื้นที่ผู้อ่อนอาวุโส พื้นที่คนในเฮือนกับพื้นที่คนนอกเฮือน พื้นที่ของพระสงฆ์กับพื้นที่ของฆราวาส ซึ่งเป็นที่น่าสนใจว่าเป็นพื้นที่ร่วมกัน แต่มีลำดับความสำคัญแตกต่างกันเมื่อมีตัวแปรเรื่องวัฒนธรรมการใช้พื้นที่และตัวบุคคลที่จะเข้ามาใช้พื้นที่เข้ามาเกี่ยวข้อง

นอกจากนี้ระเบียบเป็นพื้นที่แสดงสถานะทางสังคม เพราะเป็นพื้นที่อรรถประโยชน์ที่สามารถปรับเปลี่ยนลักษณะการใช้งานของพื้นที่ได้หลากหลาย เป็นทั้งพื้นที่นั่งเล่น พักผ่อน รับประทานอาหาร และรับรองแขกในช่วงเวลา

กลางวัน และในเวลากลางคืนสามารถปรับเป็นพื้นที่สำหรับนอนของลูกชาย ญาติพี่น้อง หรือแขกที่มาพักค้างคืน นอกจากนี้ระเบียบยังเปลี่ยนเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เมื่อมีงานบุญหรือพิธีกรรมทางศาสนา อาทิ งานบวช งานแต่งงาน งานฉลองอัฐิ หรือแม่แต่งงานศพ พื้นที่จะถูกปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับลักษณะของกิจกรรม พิธีกรรมต่างๆ ตอบสนองทั้งประโยชน์ใช้สอย และแสดงให้เห็นถึงพื้นที่ทางสังคม วัฒนธรรมที่สะท้อนวิถีของคนในชุมชน (ภาพที่ 5.2) ส่วนระเบียบรูปแบบเฮือนประยุกต์พบว่าระเบียบจะมีรูปแบบทางกายภาพมีความสัมพันธ์กับพื้นที่อื่นๆ ในลักษณะใกล้เคียงลักษณะเดิม แต่มีพื้นที่ขนาดเล็กลงเพื่อสะดวกในการดูแลรักษาและมีความเป็นส่วนตัวมากขึ้น จากลักษณะการปิดล้อมของระแนงไม้ที่โปร่งตีปิดทึบโดยรอบพื้นที่เนื่องจากเหตุผลเรื่องความปลอดภัย ในเวลากลางวันสมาชิกในครอบครัวชอบจะมานั่งพักผ่อนนอกบ้านบริเวณชานที่มีชายคาหรือใต้ร่มไม้ ปัจจุบันระเบียบยังใช้เป็นพื้นที่นอนสำหรับลูกชายในเวลากลางคืน “ยายชอบเฮือนแบบนี้ ถึงจะสร้างใหม่แต่ก็โล่งๆ ลูกหลานเดินผ่านไปมาก็เห็นกัน อยู่แต่ในบ้านมันเหงา ไม่มีอะไรทำ หิวก็เดินไปหาของกินในครัวข้างๆนี่แหละ...” (เสงี่ยม เกษชม, 2561 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 5.1 ภาพกายภาพของพื้นที่ระเบียบของเฮือนไทญ้อ
ที่มา : ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม 2561

ภาพที่ 5.2 ภาพการใช้พื้นที่ระเบียงบนเรือนใหญ่ในงานทำบุญฉลอง
อัฐิ

ที่มา : ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม 2561

ปัจจุบันพื้นที่ระเบียงถูกปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องตามวิถีการใช้ชีวิตแบบเมืองใหญ่มากขึ้นที่เน้นเป็นพื้นที่ความเป็นส่วนตัวมากขึ้น มีความเป็นพื้นที่ส่วนตัวมากขึ้นทั้งด้านกายภาพและความรู้สึก ส่วนพื้นที่ที่ทำกิจกรรมต่างๆ ถูกปรับเปลี่ยนไปใช้พื้นที่ลานหน้าบ้าน ลานข้างบ้านที่เป็นพื้นที่โล่งบริเวณโดยรอบในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ทำให้พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในเรือนถูกลดสถานะความสำคัญลงไป ส่วนความสัมพันธ์ของระเบียงกับพื้นที่หลักส่วนอื่นๆ ได้แก่ ครัวไฟ ซานห้องนอน ยังคงเห็นมิติการเชื่อมต่อในการจัดวางตำแหน่งและความสัมพันธ์ของพื้นที่ในการใช้งาน ใกล้เคียงกับรูปแบบเดิม

ซาน เป็นพื้นที่พักก่อนเข้าสู่ระเบียง โดยมีบันไดพาดขึ้นมาจากพื้นดินหน้าเรือนมาที่ซานก่อนเข้ามาสู่ด้านในของตัวเรือน ทั่วไปพบว่าซานจะเชื่อมต่อพื้นที่ส่วนต่างๆ เข้าด้วยกัน ซานจะมีระดับที่ต่ำกว่าระเบียงเป็นที่นั่งเล่นรองรับแขก นั่งทำงานหัตถกรรมในยามว่าง หรือเป็นพื้นที่ซ่อมแซมเครื่องมือการเกษตรกรรม นอกจากนี้ในช่วงฤดูฝนซานยังทำหน้าที่เป็นตัวแยกพื้นที่เปียกกับพื้นที่แห้งให้เกิดความสะอาดก่อนเดินเข้ามาสู่ภายในตัวเรือน ในความหมายของพื้นที่ระดับความรู้สึกนึกคิด ซานเป็นพื้นที่ต้อนรับแขกที่เจ้าของเรือนไม่ต้องการเชื่อเชิญให้เข้ามาด้านในพื้นที่ยังเรือนมากเกินไปแสดงถึงกลไกการให้ความสนธิสนมและลำดับความสำคัญของผู้ถูกเชื่อเชิญขึ้นไปบนเรือนว่ามีความเป็นกันเองหรือคุ้นเคยมากน้อยเพียงใด

ปัจจุบันพบว่าพื้นที่ของซานจะมีการเชื่อมต่อหลังจากจากระเบียงทอดยาวมาคลุมเหนือซาน และคลุมถึง

พื้นที่ส่วนบันไดหน้าเรือน ใช้เป็นที่นั่งสำหรับผู้สูงอายุ ใช้นั่งเล่นยามเย็นคอยพูดคุยและต้อนรับลูกหลานละแวกบ้านและเพื่อนบ้านที่ผ่านไปมา นอกจากนี้ซานยังเป็นพื้นที่สำหรับนั่งทำงานหัตถกรรมต่างๆ หลังเวลาว่างจากงาน เช่นจักสาน เหลาทางมะพร้าว หรือเป็นพื้นที่เตรียมอุปกรณ์ในงานประเพณีทำบุญต่างๆ (ภาพที่ 6.1) “ถ้าตาไม่ออกไปนาก็ชอบออกมานั่งเล่นที่นี้แหละ ลูกหลานผ่านไปมาได้ทักทาย...” (คำไพ เกตชม, 2560 : สัมภาษณ์) ในกรณีของเรือนประยุกต์จะพบลักษณะซานที่เปิดคล้ายกับเรือนแบบเก่า แต่มีขนาดเล็กกว่ามีการตีกันเป็นแผงผนังไม้ระแนงโดยรอบมีผนังเปิดโล่งหนึ่งด้าน หรือมีประตูสามารถปิดเปิดมิดชิดและแน่นหนา (ภาพที่ 6.2) บางเรือนจะทำศาลาหรือเพิงเล็กๆ หรือวางแคร่ไต้ร่มไม้ ไว้สำหรับการต้อนรับแขกบริเวณลานข้างบ้าน หรือหน้าบ้านแทน

ภาพที่ 6.1 ภาพซานในเรือนรูปแบบดั้งเดิม

ภาพที่ 6.2 ภาพแสดงซานในรูปแบบเรือนประยุกต์

ที่มา : ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2560

ที่มา : ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2560

“สมัยก่อนแม่อยู่กับลูกเล็กๆ ตอนพ่อกับแม่ไปทำนา บางทีต้องไปนอนที่เถียงนา... แม่ก็กลัว บ้านแม่เลยมีระแนง ล้อมรอบ กลางคืนปิดลงกลอนได้แม่ถึงรู้สึกว่าการปลอดภัย บางคืนเวลานอนแม่ยังต้องลงมานอนห้องลับที่ซุกไว้ใต้ถุนบ้าน เลย...” (อนงค์รัตน์ ชันทองขาว, 2561 : สัมภาษณ์) เมื่อพิจารณาพบว่ารูปแบบพื้นที่ของชนที่มีการเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากความต้องการความเป็นส่วนตัวมากขึ้น และความต้องการความปลอดภัยที่ต้องการเพิ่มมากขึ้น

ใต้ถุน เือนไทยอู่เก่า เป็นเือนยกใต้ถุนสูง สามารถเดินผ่านศีรษะไม่ชนกับโครงสร้างของ ตัวเือน ใช้สำหรับเป็นที่ระบายน้ำและเศษอาหารที่ทิ้งลงมาจาก บนเือนลงมาด้านล่าง นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งหาอาหารของ สัตว์เลี้ยงใต้ถุนบ้าน อาทิ เป็ด ไก่ หรือเป็นที่อยู่ของสัตว์เลี้ยง ที่ใช้ประโยชน์ทางด้านเกษตรกรรม เป็นที่เก็บอุปกรณ์ทาง เกษตรกรรม (ภาพที่ 7.1) ทำให้พื้นที่ใต้ถุนเือนไทยอู่ดู เหมือนเป็นพื้นที่ที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์แต่เมื่อวิเคราะห์จากการ สัมภาษณ์กับเจ้าของและสมาชิกในเือน พบว่านอกจากด้าน ลักษณะทางกายภาพที่ใต้ถุนยกสูงเพื่อเพิ่มความเป็นส่วนตัว และความปลอดภัยแล้ว ยังพบว่าพื้นที่ให้เกิดความสมดุล ของการอยู่อาศัยระหว่างคนสมาชิกภายในเือน และสัตว์ เลี้ยงภายในเือน เช่น ทำให้เกิดเป็นพื้นที่ส่วนตัวบนเือน กับความเป็นพื้นที่เปิดสาธารณะใต้ถุนเือน ระดับความสูง ของเือนกับระดับความต่ำของพื้นดินทำให้เกิดความโปร่ง ลมพัดผ่านทำให้พื้นที่บนเือนเย็นสบายและพื้นที่ใต้ถุน ไม่อับชื้นจนเกินไป แบ่งพื้นที่บนเือนเป็นที่อยู่อาศัยของคนกับ พื้นที่ใต้ถุนเป็นพื้นที่อยู่อาศัยของสัตว์เลี้ยง พื้นที่บนเือน เป็นพื้นที่ชะล้างพื้นที่ใต้ถุนเป็นพื้นที่ย่อยสลาย บนเือนจึง เป็นพื้นที่สะอาดและใต้ถุนเป็นพื้นที่สกปรก เป็นต้น พื้นที่ ใต้ถุนจึงเสมือนเป็นพื้นที่เปรียบเทียบกับเห็นลักษณะความ แตกต่างกันในความสมดุลของพื้นที่เือนไทยอู่ “จะให้แม่ เอาใต้ถุนไปทำอะไร... ใต้ถุนมันสกปรก เขาไม่เอาไว้ทำอะไร หรือนอกจากเลี้ยงเป็ดไก่... กับเททิ้งของเสียลงใต้ถุน” (อ่อนคำ เกษสี, กองมี เกษชม, 2560 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 7.1 ภาพแสดงพื้นที่ใต้ถุนเือนไทยอู่แบบเก่า บ้านคลองน้ำ ไส่ จังหวัดสระแก้ว

ที่มา : ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2560

ภาพที่ 7.2 ภาพแสดงพื้นที่ใต้ถุนเือนไทยอู่แบบประยุกต์ บ้านคลองน้ำ ไส่ จังหวัดสระแก้ว

ที่มา : ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2560

ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ใต้ถุนเือนแบบ ประยุกต์จะมีลักษณะการยกใต้ถุนสูงขึ้นมาจากระดับพื้นดิน เพียงเล็กน้อยประมาณ 2-3 ศอก ยังใช้เป็นที่ระบายของเสีย จากบนเือนและเลี้ยงเป็ดไก่ และให้ลมพัดผ่านใต้ถุนเพื่อให้ รู้สึกเย็นสบายเมื่ออยู่บนเือน (ภาพที่ 7.2)

สรุปและอภิปรายผล

ผลการศึกษาสรุปได้ว่าคุณลักษณะเฉพาะของการ ใช้พื้นที่ทางวัฒนธรรมในเือนไทยอู่ บ้านคลองน้ำ ไส่จังหวัด สระแก้ว เป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมที่สื่อให้เห็นมิติของการ ใช้พื้นที่ทางกายภาพ เพื่อประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก และมีการแสดงนัยของพื้นที่จนเกิดเป็นภาพตัวแทน ให้ความหมาย ของพื้นที่ทางความรู้สึกนึกคิด เกิดเป็นคุณลักษณะ และ

ความเชื่อที่ปฏิบัติตามกันมาผ่านพื้นที่ทางกายภาพส่งผลทำให้เกิดความหมาย เกิดความเข้าใจในปรากฏการณ์ต่างๆ ร่วมกันในพื้นที่และปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับพลวัตของสังคม ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดของ วอเตอร์สัน ที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ของพื้นที่กับประสบการณ์ของมนุษย์ว่า การที่มนุษย์เข้าไปมีปฏิสัมพันธ์ในการใช้งานกับพื้นที่ไม่ใช่เพียงแต่เป็นการใช้พื้นที่ แต่เป็นการแสดงให้เห็นถึงการผสมผสานและความสัมพันธ์ระหว่าง พื้นที่ของมนุษย์ กับพื้นที่ธรรมชาติ (Waterson. 1991: Xviii) ความสัมพันธ์นี้สะท้อนผ่านกลุ่มของเฮือนเก่าที่ยังคงดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะใกล้เคียงกับรูปแบบเดิมที่สืบกันมา ซึ่งยังคงพบในพื้นที่ทางกายภาพที่ยังคงใช้งานในปัจจุบัน ทำให้เห็นว่าพื้นที่ในเฮือนของตนสามารถประกอบพิธีกรรมต่างๆ ตามรูปแบบ คติความเชื่อ วิถีทางสังคมตามที่บรรพบุรุษที่ได้ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาได้อย่างถูกต้องและมีแบบแผน

ทั้งนี้พบว่าในพื้นที่ทางวัฒนธรรมทั้งในเฮือนเก่าและเฮือนประยุกต์ พื้นที่ทางกายภาพถูกนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันในลักษณะเดียวกัน โดยพื้นที่ต่างๆที่เป็นองค์ประกอบของเฮือนเก่า ไม่ว่าจะเป็น ครัวไฟ ห้องนอน ระเบียง ชาน และได้ถูกลง ยังคงปรากฏให้เห็นทางกายภาพในเฮือนประยุกต์ที่ปลูกสร้างใหม่ เพียงแต่พื้นที่ถูกปรับเปลี่ยนขนาดให้เหมาะสมตอบสนองกับความต้องการในการใช้ชีวิตประจำวันตามยุคสมัยเพิ่มมากขึ้น เช่น การลดขนาดของระเบียง มีการปิดกั้นพื้นที่เพื่อความเป็นส่วนตัวเพื่อความปลอดภัยมากขึ้น ลดขนาดความสูงของใต้ถุน เป็นต้น ในส่วนของพฤติกรรมและลักษณะการใช้งานพบว่าเฮือนประยุกต์จะปรับพื้นที่ที่จะใช้งานไปใช้พื้นที่ลานข้างบ้านหรือลานหน้าบ้านแทน โดยใช้เป็นพื้นที่ชั่วคราวในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา หรืองานบุญต่างๆ ด้านคติความเชื่อที่สะท้อนผ่านพื้นที่ทางความรู้สึคนึกคิดยังพบในกลุ่มชาวไทยยังมีความเชื่อที่สืบทอดกันมาอย่างเคร่งครัด อาทิ การกำหนดตำแหน่ง วันเวลา และทิศทางของการปลูกเฮือน พื้นที่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ พื้นที่ของคน การให้ลำดับความสำคัญความอาวุโสในครอบครัว ทั้งการกำหนดตำแหน่ง ทิศทางการนอน การกำหนดทิศทางในพิธีการต่างๆทางศาสนาอันเป็นแบบอย่างความเชื่อแต่เดิมที่สืบกันมา พื้นที่ด้านสังคมพบว่าการแสดงสถานะและการมีตัวตนในสังคมจะถูกสร้างขึ้นอย่างมีนัยเมื่อมีงานบุญประเพณี เทศกาลต่างๆ พื้นที่ภายในบ้านจะถูกเตรียมเปลี่ยนแปลงไปให้

เกิดเป็นพื้นที่สาธารณะขนาดใหญ่ ที่สามารถรองรับทั้งญาติพี่น้องและคนในชุมชนให้มาร่วมงานได้เป็นจำนวนมาก รวมทั้งเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์สำหรับให้บุคคลอื่นเข้ามาใช้ในพื้นที่ได้ถือเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งในการประกาศความมีตัวตนในชุมชนให้รับรู้ และยังเป็นการบ่งบอกถึงสถานะและฐานะอย่างหนึ่งในสังคม

จากแนวคิดของ เลอร์แพร์ ที่ว่า ภายใต้สภาพแวดล้อมเดียวกัน การมีรากเหง้าทางประวัติศาสตร์ร่วมกัน มีสังคมและวัฒนธรรมร่วมกันจะแสดงคุณลักษณะบางประการร่วมกัน (Lefebvre. 1991: 48-50) พื้นที่ทางวัฒนธรรมในเฮือนไทย บ้านคลองน้ำใส ทั้งในรูปแบบเฮือนเก่าและเฮือนประยุกต์ มีการสื่อความหมายของการใช้พื้นที่อันเป็นคุณลักษณะเฉพาะที่ยังคงแสดงให้เห็นการสืบทอดภูมิปัญญาและการเรียนรู้จากบรรพบุรุษ โดยพบว่าพื้นที่ความรู้สึคนึกคิด เป็นพื้นที่ที่ต้องไม่ได้ที่ผูกกับคติความเชื่อเดิมที่สืบทอดกันมา เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่มีคุณลักษณะชัดเจนมากกว่าพื้นที่ทางกายภาพและพื้นที่ทางสังคม ที่เป็นพื้นที่รูปธรรมสามารถจับต้องได้จึงถูกปรับเปลี่ยนไปโดยง่ายตามความเหมาะสมของสังคมที่เปลี่ยนไป พื้นที่ความรู้สึคนึกคิดจึงสะท้อนออกมาในความรู้สึกผูกพัน ความคุ้นเคย การอยู่สบาย ส่งผลให้เกิดการปฏิสัมพันธ์กับคนในครอบครัวและคนในชุมชน สิ่งเหล่านี้แสดงถึงคุณลักษณะทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาจนปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ คีดด์ ที่กล่าวว่า อัตลักษณ์สามารถบ่งบอกลักษณะเฉพาะ มีความเป็นปัจเจก มีลักษณะพิเศษที่บอกถึงตัวตนหรือสิ่งนั้น เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นและเปลี่ยนแปลงได้ ไม่ใช่สิ่งที่เกิดตามธรรมชาติหรือติดตัวมาแต่กำเนิด (Kidd. 2002: 2-3)

แม้ว่าวัฒนธรรมการใช้พื้นที่ของชาวไทย บ้านคลองน้ำใส จะถูกปรับเปลี่ยนไปบ้างตามกาลเวลา และอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและสังคม แต่การใช้พื้นที่ทางวัฒนธรรมยังคงปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน สมาชิกในเฮือนที่เป็นลูกหลานคนรุ่นใหม่ที่ได้เติบโตมาในเฮือนเก่าได้เรียนรู้หล่อหลอมวิถีชีวิตการใช้พื้นที่ในเฮือนเก่าก่อเกิดความคุ้นเคย และปรับตัวให้เกิดรูปแบบประยุกต์ในพื้นที่ใหม่แต่ยังคงแสดงถึงพฤติกรรมที่สะท้อนการใช้งานบางประการที่ตอบถึงการใช้พื้นที่ทางวัฒนธรรมตามแบบอย่างที่เคยดำเนินมาในอดีต เกิดการปฏิสัมพันธ์รูปแบบวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมกับวิถีชีวิตรูปแบบวัฒนธรรมสมัยใหม่ แสดงถึงความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมการใช้พื้นที่ด้านกายภาพ พื้นที่ทางความรู้สึ

นึกคิด และเกิดเป็นพื้นที่สังคมร่วมกัน ดังปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่บ้านคลองน้ำใสแสดงให้เห็นว่าชาวบ้านมองเห็นความสำคัญในการจัดการพื้นที่ทางวัฒนธรรม แม้ว่าจะมีการปลูกเรือนในรูปแบบใหม่ แต่การมองเห็นคุณค่าลักษณะของการใช้พื้นที่ที่เคยอยู่อาศัยมาสามารถนำมาปรับใช้กับพื้นที่ทางวัฒนธรรมในรูปแบบปัจจุบันได้ อันการแสดงออกถึงคุณลักษณะเฉพาะของการปรับตัวในการใช้พื้นที่ทางวัฒนธรรมในเรือนของชาวไทญ้อ บ้านคลองน้ำใส ที่ยังคงมีการสืบทอดมาจนปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- เกรียงไกร เกิดศิริ. (2553). **ทรงคนนะอุษาคเนย์**. กรุงเทพฯ: อุษาคเนย์.
- คำไพ เกตชม. ชาวบ้านบ้านคลองน้ำใส. สัมภาษณ์วันที่ 8 กันยายน 2561.
- จำรูญ พัฒนสร. (2521). **ประวัติเมืองอรัญ (ตอน1)**. ปราจีนบุรี: โรงพิมพ์ประเสริฐศิริ. ถ่ายเอกสาร.
- ชูศรี เกษสี. ชาวบ้านบ้านคลองน้ำใส. สัมภาษณ์วันที่ 7 เมษายน 2561.
- บุญเรือง บวบหอม. ชาวบ้านบ้านคลองน้ำใส. สัมภาษณ์วันที่ 15 มีนาคม 2560.
- พงษ์ เกษชม. ชาวบ้านบ้านคลองน้ำใส. สัมภาษณ์วันที่ 15 มีนาคม 2560.
- มณี บุญเจือ; และคนอื่นๆ. ชาวบ้านบ้านคลองน้ำใส. สัมภาษณ์วันที่ 14 เมษายน 2561.
- ปณิตา วงศ์มหาดเล็ก; และคนอื่นๆ. (2548). **วัสดุและการก่อสร้างเรือนพื้นถิ่นในการอยู่ยั่งยืนของไทย**. ม.ป.ท.: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- รีด, แอนโทนี. (2548). **เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในยุคการค้า ค.ศ. 1450-1680 เล่ม 1 ดินแดนใต้ลม**. แปลโดย พงษ์ศรีเลขาวัฒนะ. เชียงใหม่: ซิลค์เวอร์ม.
- เริงวุฒิ มิตรสุริยะ. (2557). **“อุษาคเนย์” ประวัติศาสตร์อาเซียนฉบับประชาชน**. กรุงเทพฯ: ยิปซี.
- วันดี พิณจวรสิน. (2555). **สองสถาน...บ้าน-เรือนลาวเวียง**. กรุงเทพฯ: อุษาคเนย์.
- ศิริกมล สายสร้อย; และคนอื่นๆ. (2545). **ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตจังหวัดสระแก้ว**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สันต์ สุวัจนารักษ์. (2557). **ว่าด้วยทฤษฎีสถาปัตยกรรม: พื้นที่สาธารณะและพื้นที่ทางสังคม**. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2551). **ชื่อบ้านนามเมือง จังหวัดสระแก้ว ลุ่มน้ำบางปะกง สุดพรมแดนตะวันออก**. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.
- สุพัตรา สุภาพ. (2549). **สังคมและวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสงี่ยม เกษชม. ชาวบ้านบ้านคลองน้ำใส. สัมภาษณ์วันที่ 2 ตุลาคม 2560.
- อนงค์รัตน์ ชันทองขาว. ชาวบ้านบ้านคลองน้ำใส. สัมภาษณ์วันที่ 8 มีนาคม 2562.
- Carr, David; & Chan-Fai, Cheung. (2004). **Space, Time, and Culture**. Netherlands: Kluwer Academic Publishers.
- Hillier, Jean & Rooksby, Emma. (2005) **Habitat: A Sense of Place**. England: Ashgate.
- Kidd, Warren. (2002). **Culture and Identity**. Great Britian: Antony Rowe.
- Lefebvre, Henri. (2003). **The Production of Space**. Oxford: Blackwell.
- Oliver, Paul. (2006). **Built to meet Needs: Cultural Issues in Vernacular Architecture**. Routledge.
- Waterson, Roxana. (1991). **The Living House An anthropology of Architecture in South-East Asia**. Oxford New York: Oxford University Press.

การศึกษาครั้งนี้พบประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ จึงเสนอแนะในมิติ 2 ด้าน ดังนี้ ด้านมิติทางด้านกรพื้นที่วัฒนธรรม ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปรับตัวเพื่อความคงอยู่ของวัฒนธรรมการใช้พื้นที่ไทญ้อ และมิติทางการสืบทอดคติความเชื่อที่ยังสอดคล้องกับบริบทใหม่ เพื่อการดำรงอยู่ถึงคุณลักษณะของการใช้พื้นที่ทางวัฒนธรรมเรือนไทญ้อให้สอดคล้องกับพลวัตทางสังคมให้สืบทอดต่อไป